

Received: 11.01.2021
Accepted: 30.04.2021
Published: 30.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. specjalny: s. 189-198
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.6096
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Jagoda Jaskulska*
Nr ORCID: 0000-0002-0904-0207

O FUNKCJI MODYFIKACYJNEJ ZASAD PRAWA PRACY NA GRUNCIE ART. 300 K.P.¹

ABOUT THE MODIFYING FUNCTION OF THE PRINCIPLES OF LABOR LAW ON THE GROUND OF THE ART. 300 OF THE LABOR CODE

Streszczenie: Artykuł został poświęcony problematyce funkcji zasad prawa pracy z perspektywy art. 300 k.p., tj. przepisu odsyłającego do odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu cywilnego w nieunormowanych przepisami prawa pracy sprawach ze stosunku pracy. Ustawodawca zastrzegł w art. 300 k.p., że przepisy Kodeksu cywilnego mogą być stosowane na gruncie stosunku pracy tylko wtedy, gdy nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy. Wzbogacenie treści art. 300 k.p. o powyższą przesłankę pozwala na wyodrębnienie pewnych szczególnych funkcji, jakie zasady prawa pracy pełnią na tym polu. W doktrynie prawa pracy wyróżnia się wśród nich m.in. funkcję modyfikacyjną, skorelowaną z klauzulą odpowiedniego stosowania przepisów w wariantach, który zakłada dokonywanie modyfikacji w obszarze dyspozycji przepisów stosowanych w związku z odesłaniem. Celem artykułu jest ocena zasadności odnoszenia funkcji modyfikacyjnej do zasad prawa pracy w rozumieniu przyjętym na gruncie art. 300 k.p., biorąc pod uwagę m.in. względy granic tworzenia i wykładni prawa oraz charakter przepisów odsyłających.

Słowa kluczowe: zasady prawa pracy; art. 300 k.p.; przepisy odsyłające; klauzula odpowiedniego stosowania przepisów

Summary: The article is devoted to the function of the principles of labor law from the perspective of Art. 300 of the Labor Code, providing that in matters not regulated by provisions of the labour law relating to a relationship of employment, respective provisions of the Civil Code are applicable, if these are not contrary to principles of the labour law. Enriching the content of art. 300 of the Labor Code for the above premise allows for the identification of certain specific functions that are fulfilled by the principles of labor law on this ground. In the doctrine of labor law, among them,

* dr; UMK w Toruniu. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: jagoda_jaskulska@umk.pl

¹ Niniejszy artykuł stanowi skróconą oraz zaktualizowaną wersję rozdziału poświęconego problematyce zasad prawa pracy w rozumieniu art. 300 k.p. (w części odnoszącej się do funkcji modyfikacyjnej zasad prawa pracy) w rozprawie doktorskiej *Stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego na gruncie prawa pracy oraz powstałej na jej podstawie i przyjętej do druku monografii pt. Stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego na podstawie art. 300 k.p.*

there is a modifying function, correlated with the clause of appropriate application of provisions in the variant, which assumes modification in the area of disposition of provisions applied in connection with Art. 300 of the Labor Code. The aim of the article is to assess the legitimacy of relating the modifying function to the principles of labor law within the meaning of art. 300 k.p. taking into account, inter alia, the limits of making and interpreting the law and the nature of the referring provisions.

Keywords: principles of labor law; Art. 300 of the Labor Code; referring provisions; the clause of appropriate application

WPROWADZENIE

Problematyka zasad prawa od lat budzi ożywione dyskusje wśród przedstawicieli nauki prawa², a wszelkie próby zgłębienia tej materii wiążą się z koniecznością zmierzenia się z problemami występującymi na rozmaitych płaszczyznach. Już samo zdefiniowanie pojęcia zasad prawa sprawia duże trudności, podobnie określenie roli i funkcji, jakie zasady pełnią w systemie prawa czy też ustalenie ich znaczenia na gruncie wykładni prawa. Dokonując w tym zakresie pewnego uogólnienia, przyjąć można, że zasadami prawa są normy prawne o dużej doniosłości w systemie prawa, wyróżnione w oparciu o takie kryteria, jak m.in. umiejscowienie w hierarchii aktów prawnych; sposób sformułowania (zasady formułowane są w sposób bardziej ogólny) czy miejsce w wewnętrznej strukturze aktu prawnego³.

Powyższe rozumienie tego pojęcia koresponduje z kategorią normatywnych (dyrektywalnych) zasad systemu prawa, bezpośrednio wyrażonych w tekstach prawnych, bądź wyprowadzonych w drodze logicznego wnioskowania z obowiązujących norm prawnych⁴. Oddziałują one istotnie na procesy stanowienia oraz stosowania prawa, pełniąc rolę wytycznych kierunkowych na etapie tworzenia prawa czy wskazówek interpretacyjnych w toku jego wykładni⁵. Poza normatywnymi zasadami prawa w obszarze dyrektywalnych zasad prawa wyróżnia się jeszcze m.in. zasady – postulaty, tj. dyrektywy, które znajdują uzasadnienie w wartościach spoza systemu prawa, a tym samym nie obowiązują w sferze prawa pozytywnego (nie są normami prawnymi czy ich logicznymi konsekwencjami)⁶. W nauce prawa wyodrębnia się także kategorię opisowych zasad prawa, wyrażających opis systemu prawa, jego poszczególnych instytucji czy powiązań funkcjonalnych między normami prawnymi⁷. Podobnie jak zasady – postulaty, zasady opisowe nie są normami prawnymi, lecz przypisuje im się duże znaczenie m.in. na gruncie

² Za kluczowe dzieła w tym zakresie wskazać należy m.in.: J. Wróblewski, *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1965, z. 42; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974; G. Maroń, *Zasady prawa. Pojmowanie i typologie a rola w wykładni prawa i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2014; M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2014.

³ L. Leszczyński, *Zasady prawa – założenia podstawowe*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, vol. XXV, 1, s. 13.

⁴ J. Wróblewski, *Prawo obowiązujące...*, s. 18-19.

⁵ Z. Góral, *O kodeksowym katalogu zasad indywidualnego prawa pracy*, Warszawa 2011, s. 13; M. Świącicki, *Zasady prawa pracy*, „Nowe Prawo” 1968, nr 3, s. 337.

⁶ R. Makarucha, *Zasady prawa jako czynnik zapewniający aksjologiczną spójność systemu prawa*, „Folia Iuridica Wratislaviensia” 2014, 3/2, s. 126.

⁷ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa...*, s. 28-29.

dogmatyki i dydaktyki prawa⁸. Zadaniem równie trudnym jak zdefiniowanie zasad prawa jest dokonanie charakterystyki zasad prawa pracy, a zatem zasad wyróżnianych w obszarze prawa pracy⁹. Niektóre z nich zostały wprost wyrażone w przepisach Kodeksu pracy i określone tam mianem podstawowych zasad prawa pracy (art. 10 – 18³ k.p.¹⁰)¹¹. W tym katalogu mieszczą się m.in.: zasada prawa do pracy; zasada swobody nawiązania stosunku pracy; zasada poszanowania dóbr osobistych pracownika, zasada równego traktowania i niedyskryminowania pracowników czy charakterystyczne dla zbiorowych stosunków pracy zasady: prawa koalicji (zrzeszania się) oraz udziału pracowników w zarządzaniu zakładem pracy.

1. ZASADY PRAWA PRACY W ROZUMIENIU ART. 300 K.P.

Z perspektywy niniejszego opracowania największe znaczenie ma jednak treść art. 300 k.p., w części, w jakiej odnosi się do kategorii zasad prawa pracy. Zgodnie z jego brzmieniem przepisy Kodeksu cywilnego mogą być posiłkowo (odpowiednio) stosowane w nieunormowanych przepisami prawa pracy sprawach ze stosunku pracy, jeśli nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy. Wcześniej, tj. przed wejściem w życie przepisów Kodeksu pracy w 1975 r., kwestię tę regulował art. XII § 3 Przepisów wprowadzających kodeks cywilny (dalej: p.w.k.c.)¹². Ówczesne brzmienie zakładało odpowiednie stosowanie do stosunków pracy przepisów Kodeksu cywilnego, chyba że nie byłyby one zgodne z zasadami prawa pracy. Warto wspomnieć, że z momentem wejścia w życie ustawy p.w.k.c. nastąpiło normatywne wyodrębnienie prawa pracy z systemu prawa. Art. XII § 1 p.w.k.c. jednoznacznie przesądził o autonomii ustawodawstwa pracy, którego nie naruszają przepisy ustawodawstwa cywilnego (przepis ten obowiązuje do dziś). Art. 300 k.p. jest zatem wyrazem genetycznych i normatywnych więzi pomiędzy prawem pracy a prawem cywilnym, łącząc obszary wspólne obu tym gałęziom prawa¹³. Wokół art. 300 k.p. w ciągu jego wieloletniego obowiązywania w obrocie prawnym narosło wiele wątpliwości, także w związku z umieszczeniem i utrzymywaniem w jego treści pojęcia zasad prawa pracy. Dyskusje w tym zakresie toczą się przede wszystkim na dwóch płaszczyznach: po pierwsze, zakresu znaczeniowego pojęcia zasad prawa pracy w świetle art. 300 k.p., po drugie, funkcji, jakie zasady pełnią na tym polu.

⁸ Szeroko w przedmiocie opisowych zasad prawa, zob. B.M. Ćwiertniak, *O pozadyrektywalnych (opisowych) rozumieniach „zasad prawa”*, „Studia Prawnicze” 1976, z. 3.

⁹ Zasady prawa pracy definiowane są niekiedy jako normy ogólne, o centralnym położeniu w systemie norm prawa pracy, z którymi pozostałe normy prawa pracy powinny być zgodne, zob. Z. Salwa, *Prawo pracy w PRL w zarysie*, Warszawa 1977, s. 51; szerzej w tej materii zob. B.M. Ćwiertniak, [w:] *Zarys systemu prawa pracy. Część ogólna prawa pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2010, s. 509 i n.; tenże, *O ewolucji pojmowania „zasad prawa pracy” w doktrynie polskiego prawa pracy*, [w:] *Stosunki zatrudnienia w dwudziestolecie społecznej gospodarki rynkowej. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 40-lecia pracy naukowej Profesor Barbary Wagner*, red. A. Sobczyk, Warszawa 2010.

¹⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1320, ze zm.).

¹¹ O podstawowych zasadach prawa pracy zob. np.: M. Piekarski, *Podstawowe zasady prawa pracy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 1977, vol. XXIV, 2.

¹² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 94, ze zm.).

¹³ Zob. H. Wierzbńska, *Normatywny związek prawa pracy z kodeksem cywilnym. Uwagi de lege ferenda*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1991, z. 138, s. 53 i n.; B. Wagner, *Związki prawa pracy z prawem cywilnym*, [w:] *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2001, s. 423 i n.

W pierwszym z wyodrębnionych powyżej obszarów najwięcej wątpliwości wydaje się wzbudzać relacja zasad prawa pracy z art. 300 k.p. względem podstawowych zasad prawa pracy. Zarysowało się w tym zakresie kilka stanowisk. W doktrynie prawa pracy zdaje się przeważać pogląd, zgodnie z którym pojęcie zasad prawa pracy ujęte w treści art. 300 k.p. obejmuje zarówno podstawowe zasady prawa pracy, jak i inne normatywne zasady prawa pracy, wyinterpretowane z treści przepisów prawa pracy¹⁴. Zdaniem części przedstawicieli doktryny prawa pracy podstawowe zasady prawa pracy nie mieszczą się jednak w katalogu ujętym w art. 300 k.p. Co więcej, z racji ich bezpośredniego unormowania w przepisach Kodeksu pracy mają one pierwszeństwo przed posiłkowym zastosowaniem przepisów Kodeksu cywilnego, a zasadami prawa pracy w rozumieniu art. 300 k.p. są wyłącznie normy drugiego stopnia, tzw. metanormy, nadrzędne treściowo względem zwykłych norm prawnych¹⁵. Pewnym ograniczeniem, związanym z wykluczeniem podstawowych zasad prawa pracy z katalogu zasad prawa pracy z art. 300 k.p., może być ogólny sposób ich sformułowania w przepisach rozdziału II działu I Kodeksu pracy. Obserwowane w tym zakresie odstępstwa od klasycznej budowy normy prawnej utrudniają ich stosowanie na gruncie konkretnych spraw¹⁶. Biorąc pod uwagę problematyczność rekonstrukcji innych niż wyrażone w przepisach Kodeksu pracy zasad prawa pracy (głównie ze względu na niejasność co do ich charakteru¹⁷), dużym ułatwieniem byłoby również stworzenie katalogu normatywnych zasad prawa pracy, innych niż podstawowe, a które mieszczą się w obszarze art. 300 k.p.

2. FUNKCJE ZASAD PRAWA PRACY NA GRUNCIE ART. 300 K.P.

Poza problemami związanymi z ustaleniem zakresu pojęciowego zasad prawa pracy w rozumieniu art. 300 k.p. równie problematyczna wydaje się kwestia funkcji pełnionych przez zasady na tym tle. Różnią się one bowiem od funkcji klasycznie przypisywanych zasadom prawa, a to ze względu na ich usytuowanie w obrębie przepisu odsyłającego i szczególną rolę w procesie subsydiarnego stosowania przepisów Kodeksu cywilnego na gruncie stosunku pracy. Zagadnienie to wnikliwie zbadał B.M. Ćwiertniak, szczegółowo wyjaśniając oraz systematyzując wiedzę w tym zakresie. B.M. Ćwiertniak wyróżnił w obszarze art. 300 k.p. następujące funkcje zasad prawa pracy: modyfikacyjną, eliminacyjną, regulującą, a ponadto funkcje aprobującą oraz ewaluacyjną¹⁸. Wyodrębnione w ten sposób funkcje pozostają w związku z określonym w art. 300 k.p. sposobem stosowania przepisów Kodeksu cywilnego, a dokładniej z zastrzeżoną w jego treści klauzulą odpowiedniego stosowania. W nauce prawa ugruntował się pogląd, zgodnie z którym

¹⁴ Zob. np.: Z. Salwa, *Prawo pracy PRL...*, s. 52; M. Piekarski, *Podstawowe zasady...*, s. 40.

¹⁵ L. Kaczyński, *Relacja między podstawowymi zasadami prawa a zasadami prawa w rozumieniu art. 300 k.p. według koncepcji Profesora Czesława Jackowiaka*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, t. VI, s. 9 i n.; A. Wypych-Żywicka, *Refleksje nad art. 300 k.p.*, „Studia Iuridica Lublinsensia” 2015, t. XXV, 3, s. 98; też, *Jeszcze o zasadach prawa pracy w rozumieniu art. 300 k.p.*, [w:] *Aktualne zagadnienia prawa pracy i polityki socjalnej*, t. II, red. B.M. Ćwiertniak, Sosnowiec 2013, s. 57.

¹⁶ Zob. np. wyrok SN z dnia 2 lipca 2009 r., II BP 27/08, Lex nr 532129.

¹⁷ Zob. uwagi czynione na tym gruncie przez B.M. Ćwiertniaka w *Z teoretycznych zagadnień skodyfikowanego prawa pracy: kilka uwag w związku z artykułem 300 kodeksu pracy*, [w:] *Z problematyki prawa pracy i polityki socjalnej*, Katowice 1977, s. 41 i n.

¹⁸ B.M. Ćwiertniak, *Funkcje zasad prawa pracy w związku z artykułem 300 kodeksu pracy (próba systematyzacji)*, [w:] *Prawo pracy, ubezpieczenia społeczne, polityka społeczna. Wybrane zagadnienia*, red. B.M. Ćwiertniak, Opole 1998, s. 52 i n.

klauzula ta obejmuje trzy warianty stosowania przepisów w związku z odesłaniem: stosowanie przepisów wprost, tj. bez dokonywania zmian w obrębie ich treści; modyfikację dyspozycji przepisów stosowanych; odmowę zastosowania przepisu, np. w związku z jego bezprzedmiotowością¹⁹. Pierwsza z wyróżnionych przez B.M. Ćwiertniaka funkcji, tj. funkcja modyfikacyjna, koresponduje z wariantem zakładającym dopuszczalność modyfikacji dyspozycji przepisów w związku z ich odpowiednim stosowaniem²⁰. Funkcja eliminacyjna z kolei powiązana jest z wariantem zakładającym odmowę zastosowania przepisu całkowicie sprzecznego z zasadami prawa pracy²¹. Podobnie funkcja regulująca, ujawniająca się w sytuacji, w której zasada prawa pracy, z racji niemożności zastosowania przepisu Kodeksu cywilnego, staje się podstawą rozstrzygnięcia danej sprawy, wypełniając powstałą w ten sposób lukę²². Zastosowanie przepisów Kodeksu cywilnego „wprost” wiąże się natomiast z funkcją aprobującą zasad prawa pracy²³. Wszystkie te funkcje B.M. Ćwiertniak określił mianem „wtórnych” względem pierwotnej funkcji ewaluacyjnej, zakładającej wartościowanie, ocenę przepisów Kodeksu cywilnego pod kątem ich zgodności z zasadami prawa pracy²⁴. Dyferencjacja zaproponowana przez B.M. Ćwiertniaka znacznie ułatwiła prowadzenie rozważań nad treścią art. 300 k.p., w pełni oddając podnoszone dotychczas na tej płaszczyźnie poglądy, a jednocześnie odkrywając obszary do dalszych badań.

3. FUNKCJA MODYFIKACYJNA ZASAD PRAWA PRACY

Szczególnie interesującym obszarem badawczym okazał się ten odcinek funkcjonowania zasad prawa pracy na gruncie art. 300 k.p., który zakłada dopuszczalność modyfikacji przepisów Kodeksu cywilnego w oparciu o zakres niezgodności zachodzącej między tymi przepisami a zasadami. Zasady prawa pracy miałyby tu zatem pełnić rolę miernika zmian w obrębie dyspozycji odpowiednio stosowanych przepisów Kodeksu cywilnego²⁵. W doktrynie prawa pracy zwrócono uwagę, że takie wykorzystanie zasad prawa pracy może budzić wątpliwości m.in. w kontekście różnic w brzmieniu wspomnianego już art. XII § 3 p.w.k.c. oraz art. 300 k.p. W art. XII § 3 p.w.k.c. ustawodawca uzależnił stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego w sprawach ze stosunku pracy od ich zgodności z zasadami, podczas gdy w art. 300 k.p. posługuje się już terminem niesprzeczności. Niezgodność jest kategorią szerszą od sprzeczności, a relację między tymi pojęciami trafnie ujął Z. Góral: niezgodny nie zawsze oznacza sprzeczny, jednak sprzeczny zawsze będzie równocześnie niezgodny²⁶. O ile zatem na gruncie poprzednio obowiązującego stanu prawnego można by jeszcze poszukiwać podstaw do modyfikacji przepisów stosowanych w związku z odesłaniem w celu osiągnięcia stanu zgodności, o tyle na gruncie art. 300 k.p. nie znajduje to już

¹⁹ J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964, z. 3, s. 370 i n., tenże, *Studia z teorii prawa*, Kraków 2003, s. 451 i n.

²⁰ B.M. Ćwiertniak, *Funkcje zasad prawa pracy...*, s. 53-55.

²¹ Tamże, s. 55.

²² Tamże, s. 56-58.

²³ Tamże, s. 59.

²⁴ Tamże, s. 61 i n.

²⁵ K. Roszewska, *Klauzula niesprzeczności przepisów kodeksu cywilnego z zasadami prawa pracy w odesłaniu z art. 300 k.p.*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2004, nr 6, s. 25.

²⁶ M. Piotrowski, *O rodzajach i odmianach niezgodności norm*, „Studia Filozoficzne” 1978, z. 11, s. 93; Z. Góral, *O kodeksowym...*, s. 60.

uzasadnienia²⁷. Ponadto wskazuje się, że ustawodawca nie określił w art. 300 k.p. zakresu pojęcia sprzeczności, więc już nawet częściowa sprzeczność z zasadami uniemożliwia odpowiednie zastosowanie przepisów Kodeksu cywilnego na gruncie stosunku pracy²⁸.

Jednak wykorzystywanie zasad prawa pracy jako miernika zmian w obrębie dyspozycji normy prawnej może budzić wątpliwości także z innego powodu, ściśle związanego ze sposobem stosowania przepisów Kodeksu cywilnego na gruncie stosunku pracy, a dokładniej ze znaczeniem przypisywanym klauzuli odpowiedniego stosowania. Tak jak już wspomniano, niemal powszechnie upatruje się w jej ramach trzech wariantów stosowania przepisów w związku z odesłaniem, w tym możliwości modyfikacji dyspozycji przepisu stosowanego. Przypomnieć należy, że dyspozycja jest podstawowym budulcem normy prawnej²⁹. Stąd niepokoi choćby brak jasno określonych granic takiej ingerencji. Jak słusznie zauważył J. Piątkowski, pomiędzy treścią normy prawnej a znaczeniem nadanym tej normie w procesie wykładni prawa powinien zachodzić stosunek wynikania³⁰. Warunku tego nie można uznać za spełniony, jeśli w toku stosowania normy dojdzie do zmiany któregośkolwiek z jej elementów. Zdaniem J. Piątkowskiego odpowiednie stosowanie przepisów prawa polega zatem zawsze na zastosowaniu tego przepisu „wprost”³¹. Takie zapatrywanie jest spójne z wyrażoną w art. 10 Konstytucji RP³² zasadą podziału władzy a właściwie z wyinterpretowaną z tej zasady granicą pomiędzy tworzeniem prawa a jego stosowaniem. Wyróżnione w art. 10 Konstytucji RP władza ustawodawcza, wykonawcza, sądownicza co prawda wzajemnie się przenikają, ale zachowują też pewne minimum wyłączności kompetencyjnej, w ramach których wykonują przypisane im zadania³³. Organy stosujące prawo nie mogą zatem w toku rozstrzygania spraw wychodzić poza znaczenie normatywne nadane przepisom w procesie ich tworzenia i ingerować w ich treść na potrzeby konkretnego przypadku. Istotę wykładni prawa tłumaczy w swych wyrokach m.in. TK, wskazując, iż w toku dokonywanej przez siebie wykładni niczego nie dodaje ani nie ujmuje z systemu obowiązujących norm prawnych, nie tworzy nowych norm, nie modyfikuje, a stwierdza, jaka jest treść tych norm³⁴. Takie zapatrywanie sprzyja również poszanowaniu zasady pewności prawa, a zwłaszcza postulatu przewidywalności rozstrzygnięcia prawnego sprawy³⁵. Zapobiega bowiem sytuacjom, w których określona norma prawna funkcjonowałaby w wielu różnych postaciach, w zależności od rozmiaru modyfikacji dokonanych w toku jej odpowiedniego stosowania.

Przeciwno dopuszczalności modyfikowania treści przepisów prawnych w toku ich odpowiedniego stosowania przemawia również cel wyróżnienia wśród zasad techniki prawodawczej kategorii przepisów odsyłających. W nauce prawa podkreśla się użyteczność tego rodzaju przepisów. Służą one przede wszystkim osiągnięciu skrótowości tekstów prawnych, pozwala-

²⁷ L. Kaczyński, *Relacja między...*, s. 13.

²⁸ A. Wypych-Żywicka, *Jeszcze o zasadach...*, s. 57.

²⁹ O koncepcjach budowy normy prawnej: L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2008, s. 52 i n.

³⁰ J. Piątkowski, [w:] *Zbiorowe prawo pracy. Komentarz*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016, s. 300.

³¹ J. Piątkowski, *Klauzula odpowiedniego stosowania Kodeksu cywilnego do stosunków pracy. Dylematy i zagrożenia*, [w:] *Prawo pracy. Między gospodarką a ochroną pracy. Księga Jubileuszowa Profesora Ludwika Floraka*, red. M. Latos-Miłkowska, Ł. Pisarczyk, Warszawa 2016, s. 332-335; zob. też: T. Zieliński, *Glosa do Uchwały Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1965 r., III PO 40/64*, OSPiKA 1966, nr 10, s. 432.

³² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483, ze zm.).

³³ Wyrok TK z dnia 21 listopada 1994 r., K 6/94, OTK 1994, nr 2, poz. 39.

³⁴ Uchwała TK z 7 marca 1995 r., W 9/94, OTK 1995 r., nr 1, poz. 20; wyrok TK z 26 marca 1996 r., W 12/95, OTK 1996 r., nr 2, poz. 16.

³⁵ A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2003, s. 129.

jąc na uniknięcie zbędnych powtórzeń czy zachowanie spójności regulowanych instytucji (§ 156 zasad techniki prawodawczej)³⁶. Trudno jednak mówić o przepisie jako o powtórzonym w sytuacji, w której w toku jego stosowania dochodzi do modyfikacji jego dyspozycji.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty oraz charakter art. 300 k.p., wydaje się, że przesłanka niesprzeczności przepisów Kodeksu cywilnego z zasadami prawa pracy służy przede wszystkim weryfikacji przepisów, które mogą być zastosowane na gruncie stosunku pracy, a tym samym służy też właściwej identyfikacji obszarów, które ustawodawca uznał za wspólne prawu pracy oraz prawu cywilnemu. Zasady prawa pracy pełnią zatem istotną rolę w procesie rozgraniczenia zastosowalności przepisów Kodeksu cywilnego³⁷, wyznaczając granicę ich posiłkowego stosowania na gruncie prawa pracy. Dokonywana w oparciu o te zasady modyfikacja może utrudniać prawidłowe odtworzenie intencji ustawodawcy, niekiedy nawet tuszując potrzebę wprowadzenia regulacji odrębnych, właściwych wyłącznie stosunkowi pracy.

Skalę opisywanego zjawiska obrazuje linia orzecznicza, która ukształtowała się na gruncie cywilnoprawnej instytucji uchylenia się od skutków wadliwego oświadczenia woli, zaprezentowana przez SN m.in. w wyroku z 19 marca 2002 r. (I PKN 156/01)³⁸ czy w wyroku z dnia 23 września 2014 r. (II PK 269/13)³⁹. Zgodnie ze stanowiskiem SN pracownica, która nie wiedząc o tym, że jest w ciąży, złożyła oświadczenie woli o rozwiązaniu umowy o pracę (np. w drodze porozumienia) może uchylić się od skutków swojego oświadczenia woli jako złożonego pod wpływem błędu (art. 88 § 2 k.c.⁴⁰). Przepisy prawa pracy nie normują kwestii związanych ze składaniem oświadczeń woli czy też z wadami oświadczeń woli, więc obszar ten należy uznać za nieunormowany przepisami prawa pracy w myśl art. 300 k.p. Zrozumiałe jest zatem poszukiwanie rozstrzygnięcia sprawy w ramach przepisów Kodeksu cywilnego. Jednak w opisywanym przypadku SN dokonał pewnych modyfikacji. Po pierwsze uznał, że pracownica może uchylić się od skutków złożonego oświadczenia woli niezależnie od tego, czy błąd ten został wywołany przez pracodawcę, czy wiedział o błędzie, czy też mógł go z łatwością zauważyć, podczas gdy art. 84 k.c. zakłada, że jeśli oświadczenie woli było złożone innej osobie, uchylenie się od jego skutków prawnych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został właśnie wywołany przez tę osobę, chociażby bez jej winy, albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością błąd zauważyć (dotyczy to czynności prawnej odpłatnej). SN zdecydował się jednak na „złagodzenie” tych warunków, powołując się na zasadę ochrony pracy kobiet jako jedną z podstawowych i niekwestionowanych zasad prawa pracy. Powstaje jednak pytanie, czy takie rozwiązanie mieści się jeszcze w granicach obowiązującego prawa. W tym wypadku modyfikacja dokonana przez SN na potrzeby konkretnej sprawy sięga bowiem jeszcze dalej, prowadząc do zmiany okoliczności, od zajścia których ustawodawca uzależnia możliwość zastosowania przepisu.

Po drugie, modyfikacji uległ także przewidziany w przepisach Kodeksu cywilnego termin na uchylenie się od skutków takiego oświadczenia woli. W art. 88 § 2 k.c. przewidziany został roczny termin (od wykrycia błędu) na złożenie oświadczenia w przedmiocie uchylenia się od

³⁶ M. Hauser, *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa – uwagi porządkujące*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2005, t. LXV; J. Nowacki, *Analogia legis*, Warszawa 1966, s. 136.

³⁷ W. Szubert, *Podstawowe problemy części ogólnej kodeksu pracy*, „Państwo i Prawo” 1969, z. 11, s. 739.

³⁸ Wyrok SN z 19 marca 2002 r., I PKN 156/01, OSNP 2004, nr 5, poz. 78.

³⁹ Wyrok SN z 23 września 2014 r., II PK 269/13, LEX nr 1541199.

⁴⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740, ze zm.).

skutków oświadczenia woli. SN określił ten termin za „zbędny” dla pracownicy oraz „nadmierny” dla pracodawcy, naruszający podstawowe wartości, takie jak pewność w stosunkach pracy, a za właściwy w tym względzie uznał termin przewidziany dla zgłoszenia gotowości do pracy po przywróceniu do pracy, tj. 7 dni (licząc od chwili wykrycia błędu)⁴¹. Zabieg ten również wzbudza uzasadnione wątpliwości ze względu na rozmiar dokonanych zmian. Ingerencja w treść przepisu Kodeksu cywilnego w toku jego stosowania w tym przypadku doprowadziła bowiem do istotnego ograniczenia praw podmiotowych⁴². Dostrzegając racje, przemawiające za umożliwieniem pracownicy w ciąży uchylenie się od skutków oświadczenia woli złożonego w niewiedzy, o stanie, w jakim się ta pracownica znajduje, to jednak skala modyfikacji dokonana przez SN budzi jednak zbyt wiele wątpliwości co do ich normatywnego oparcia. Być może zasadniejsze byłoby w tym wypadku wyraźne unormowanie tej kwestii na gruncie prawa pracy.

Zasady prawa pracy posłużyły również za miernik korygujący stosowanie art. 483 k.c., statuującego o karze umownej, w zakresie w jakim dopuszcza się jej zastrzeżenie w umowie o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy. W jednym z niedawnych wyroków SA w Katowicach (III APa 48/19) potwierdził formułowane już wcześniej na tym gruncie w judykaturze poglądy o konieczności korygowania wysokości kary umownej w oparciu o zasady prawa pracy, w tym zwłaszcza ryzyka podmiotu zatrudniającego oraz ograniczonej odpowiedzialności materialnej pracownika⁴³. W wyroku z dnia 28 lutego 2019 r. SN (I PK 257/17) precyzuje, że powyższe reguły znajdują zastosowanie zwłaszcza na gruncie stwierdzenia „rażącego wygórowania” i miarkowania kary umownej (art. 482 § 4 k.c.)⁴⁴. Podczas, gdy wzorzec wyrażony w przepisach Kodeksu cywilnego zakłada w tym zakresie badanie zależności pomiędzy wysokością kary i szkody, o tyle rażące wygórowanie kary umownej w umowie o zakazie konkurencji odnoszone powinno być ponadto do wysokości odszkodowania z tytułu powstrzymywania się od działalności konkurencyjnej oraz rozmiaru szkody poniesionej przez pracodawcę i sposobu zachowania się pracownika związanego z zakazem konkurencji⁴⁵.

PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania ukazują, że kwestia funkcji pełnionych przez zasady prawa pracy na gruncie art. 300 k.p. nie jest tylko teoretyczno-prawnym dyskursem, ale odnajduje również odzwierciedlenie w praktyce stosowania prawa. Niejednokrotnie prowadzi do rezultatów budzących liczne wątpliwości w sferze granic tworzenia i stosowania prawa czy pewności prawa. Prowadzeniu badań w tym zakresie nie sprzyja trudność w zdefiniowaniu pojęcia zasad prawa pracy na gruncie art. 300 k.p., jak i ustaleniu jego relacji względem podstawowych zasad prawa pracy. Pomimo wieloletniego obowiązywania art. 300 k.p. w obrocie prawnym

⁴¹ II PK 269/13; II PK 237/12; II PK 164/08

⁴² Niepokój rozmiarem ingerencji w materię terminu na uchylenie się od skutków oświadczenia woli wyraziła (na tle innej sprawy) również M. Gersdorf w *Glosa do wyroku z dnia 5 sierpnia 1980 r. (I PR 52/80)*, „Nowe Prawo” 1983, nr 3, s. 151.

⁴³ Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 grudnia 2019 r., III APa 48/19, LEX nr 2781502.

⁴⁴ Wyrok SN z dnia 28 lutego 2019 r., I PK 257/17, LEX nr 2626896.

⁴⁵ Tamże; wyrok SN z 23 stycznia 2008 r., II PK 127/07, LEX nr 2626896.

interpretacja przesłanek oraz sposobu stosowania przepisów Kodeksu cywilnego do stosunków pracy wciąż sprawia wiele trudności, jak się okazuje także w sferze funkcji pełnionych przez wyodrębnione w jego treści zasady prawa pracy.

Bibliografia

Ćwiertniak B.M., [w:] *Zarys systemu prawa pracy. Część ogólna prawa pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2010.

Ćwiertniak B.M., *Funkcje zasad prawa pracy w związku z artykułem 300 kodeksu pracy (próba systematyzacji)*, [w:] *Prawo pracy, ubezpieczenia społeczne, polityka społeczna. Wybrane zagadnienia*, red. B.M. Ćwiertniak, Opole 1998.

Ćwiertniak B.M., *O ewolucji pojmowania „zasad prawa pracy” w doktrynie polskiego prawa pracy*, [w:] *Stosunki zatrudnienia w dwudziestoleciu społecznej gospodarki rynkowej. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 40-lecia pracy naukowej Profesor Barbary Wagner*, red. A. Sobczyk, Warszawa 2010.

Ćwiertniak B.M., *O pozadyrektywalnych (opisowych) rozumieniach „zasad prawa”*, „*Studia Prawnicze*” 1976, z. 3.

Ćwiertniak B.M., *Z teoretycznych zagadnień skodyfikowanego prawa pracy: kilka uwag w związku z artykułem 300 kodeksu pracy*, [w:] *Z problematyki prawa pracy i polityki socjalnej*, Katowice 1977.

Gersdorf M., *Glosa do wyroku z dnia 5 sierpnia 1980 r. (I PR 52/80)*, „*Nowe Prawo*” 1983, nr 3.

Góral Z., *O kodeksowym katalogu zasad indywidualnego prawa pracy*, Warszawa 2011.

Hauser M., *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa – uwagi porządkujące*, „*Przegląd Prawa i Administracji*” 2005, t. LXV.

Kaczyński L., *Relacja między podstawowymi zasadami prawa a zasadami prawa w rozumieniu art. 300 k.p. według koncepcji Profesora Czesława Jackowiaka*, „*Gdańskie Studia Prawnicze*” 2000, t. VI.

Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2014.

Korybski A., Leszczyński L., Pieniążek A., *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2003.

Leszczyński L., *Zasady prawa – założenia podstawowe*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016, vol. XXV, 1.

Makarucha R., *Zasady prawa jako czynnik zapewniający aksjologiczną spójność systemu prawa*, „*Folia Iuridica Wratislaviensia*” 2014, 3/2.

Maroń G., *Zasady prawa. Pojmowanie i typologie a rola w wykładni prawa i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2014.

Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2008.

Nowacki J., „*Odpowiednie*” *stosowanie przepisów prawa*, *Państwo i Prawo*” 1964, z. 3.

Nowacki J., *Analogia legis*, Warszawa 1966.

Nowacki J., *Studia z teorii prawa*, Kraków 2003.

Piątkowski J., [w:] *Zbiorowe prawo pracy. Komentarz*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016.

Piątkowski J., *Klauzula odpowiedniego stosowania Kodeksu cywilnego do stosunków pracy. Dylematy i zagrożenia*, [w:] *Prawo pracy. Między gospodarką a ochroną pracy. Księga Jubileuszowa Profesora Ludwika Florka*, red. M. Latos-Miłkowska, Ł. Pisarczyk, Warszawa 2016.

- Piekarski M., *Podstawowe zasady prawa pracy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 1977, vol. XXIV. 2.
- Piotrowski M., *O rodzajach i odmianach niezgodności norm*, „Studia Filozoficzne” 1978, z. 11.
- Roszevska K., *Klauzula niesprzecznosci przepisów kodeksu cywilnego z zasadami prawa pracy w odesłaniu z art. 300 k.p.*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2004, nr 6.
- Salwa Z., *Prawo pracy w PRL w zarysie*, Warszawa 1977.
- Szubert W., *Podstawowe problemy części ogólnej kodeksu pracy*, „Państwo i Prawo” 1969, z. 11.
- Święcicki M., *Zasady prawa pracy*, „Nowe Prawo” 1968, nr 3.
- Wagner B., *Związki prawa pracy z prawem cywilnym*, [w:] *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2001.
- Wierzińska H., *Normatywny związek prawa pracy z kodeksem cywilnym. Uwagi de lege ferenda*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1991, z. 138.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.
- Wróblewski J., *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1965, z. 42.
- Wypych-Żywicka A., *Refleksje nad art. 300 k.p.*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2015, t. XXV, 3.
- Wypych-Żywicka A., *Jeszcze o zasadach prawa pracy w rozumieniu art. 300 k.p.*, [w:] *Aktualne zagadnienia prawa pracy i polityki społecznej*, t. II, red. B. M. Ćwiertniak, Sosnowiec 2013.
- Zieliński T., *Glosa do Uchwały Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1965 r.*, III PO 40/64, OSPiKA 1966, nr 10.